

УДК 658.153

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ОБОРОТНИМИ КОШТАМИ ПІДПРИЄМСТВ

**Зянько В.В., д.е.н.
Філатова Н.М.**

*Вінницький національний технічний університет
м. Вінниця*

У статті розглянуто особливості управління оборотними коштами підприємства в сучасних умовах господарювання; проаналізовано вплив зовнішніх і внутрішніх факторів на рівень оборотних коштів підприємства; розглянуто методи управління їх елементами; запропоновано заходи з прискорення оборотності грошових коштів.

Ключові слова: грошові кошти, дебіторська заборгованість, запаси, оборотні кошти, оборотність.

The article discusses the features of working capital in modern business environment, the influence of external and internal factors on the level of working capital; methods of their elements and proposed measures to accelerate the turnover of funds.

Keywords: cash, accounts receivable, inventories, working capital turnover.

Актуальність проблеми. В сучасних умовах господарювання кожне підприємство робить головний акцент на вирішенні питань стабільності функціонування та максимізації прибутку. Для того, щоб досягти поставлених цілей, потрібна правильно підібрана, чітка та ефективна політика управління активами підприємства, в яких значну роль відіграють оборотні кошти. Актуальність досліджуваної проблеми управління оборотними коштами зумовлена також тим, що від ефективності їх формування, регулювання та використання залежить оптимальність рівня ліквідності, платоспроможності, і, як наслідок, фінансової стійкості підприємства. Брак оборотних коштів ставить підприємство на грань банкрутства, що змушує задуматись над удосконаленням системи управління ними.

Аналіз останніх наукових досліджень. Вагомий внесок в дослідження питань управління оборотними коштами зробили такі вчені як С.М. Онисько та П.М. Марич [10], які дослідили систему формування та джерела фінансування оборотних коштів. І.О. Бланк [8]

розробив чіткі етапи управління оборотними активами та підходи, як до управління оборотними коштами, так і їх елементами. Г.В. Савицька розробила систему показників, необхідних для дослідження ефективності використання оборотних активів та визначила фактори, які на них впливають [11]. В.В. Ковальов представив моделі управління оборотними коштами залежно від джерел їх формування, такі як: консервативна, компромісна, агресивна та ідеальна [9]. Питання моделювання процесів управління оборотними коштами підприємства розглядаються у працях В.І. Борзенко, О.О. Демьохіна, Т.В. П'ятак [3].

Проте особливості управління оборотними коштами потребують подальшого дослідження через постійну зміну умов господарювання підприємств.

Метою статті є дослідження особливостей управління оборотними коштами підприємств в сучасних умовах господарювання на основі аналізу впливу на нього зовнішніх та внутрішніх факторів, та визначення засобів, що дозволять прискорити оборотність грошових коштів підприємств.

Досягнення мети передбачає вирішення таких завдань:

- визначення динаміки оборотних коштів,
- аналіз впливу зовнішніх і внутрішніх факторів на оборотні кошти,
- розгляд методів управління структурними елементами оборотних коштів,
- визначення способів прискорення оборотності грошових коштів.

Викладення основного матеріалу дослідження. Нині для багатьох українських підприємств типовим наслідком економічної кризи, яка охопила нашу країну у 2008-2009 р. р., стала гостра нестача оборотних коштів. Відомо, що існує пряма залежність між результатами діяльності підприємства і системою управління формуванням і використанням його оборотних коштів, оскільки саме їх оптимальність забезпечує підприємству достатній рівень платоспроможності. Тож для забезпечення ефективності функціонування підприємства варто постійно вдосконалювати управління його оборотними коштами, здійснюючи безперервний процес виробництва та реалізації продукції при мінімальному їх рівні. Проте варто враховувати той факт, що система управління оборотними коштами, як і будь-яка інша, має свої

особливості, які ми спробуємо сформулювати.

Першим кроком в системі ефективного управління оборотним коштами варто виділити їх структурний аналіз та динаміку, що дозволить визначити, яка тенденція: зменшення чи збільшення оборотних коштів, спостерігалася на підприємстві за попередні роки та визначити оптимальний обсяг і структуру оборотних коштів. Адже збалансованість та правильність розміщення оборотних коштів має свої особливості, як у окремих галузях, так і на окремих підприємствах, що зумовлено видом діяльності, технічною оснащеністю підприємств, організацією роботи, поповненням сировини для виробництва та пошуком ринків збуту [2].

Наступним кроком є аналіз показників ефективності використання оборотних коштів (коефіцієнта оборотності оборотних коштів, що характеризує ефективність використання підприємством усіх наявних ресурсів, незалежно від джерел їх залучення; терміну оборотності оборотного капіталу, який застосовується для оцінки ефективності використання оборотного капіталу і показує швидкість обертання оборотних коштів; коефіцієнта оборотності дебіторської заборгованості, який показує швидкість обертання дебіторської заборгованості підприємства за період, що аналізується (розширення або зниження комерційного кредиту, що надається підприємством); коефіцієнта маневреності, який показує, яка частина власного капіталу використовується для фінансування поточної діяльності, тобто характеризує ступінь мобілізації власного капіталу; коефіцієнта рентабельності, який характеризує ефективність забезпечення фінансового відтворення оборотних коштів), а також чинників, які впливають на них.

Грунтовний аналіз показників ефективності використання оборотних коштів дозволить визначити, який рівень оборотних коштів потрібен підприємству, тобто дасть змогу здійснити нормування, визначити їх мінімальну кількість, при використанні якої підприємству буде забезпечена безперервність процесу виробництва, виконання плану реалізації продукції, і, як наслідок, отримання прибутку [7]. Не варто залишати поза увагою той факт, що саме завдяки нормуванню відбувається значна економія ресурсів, що призводить до зменшення витрат та ризиків.

При управлінні оборотними коштами значну увагу варто приділити врахуванню впливу зовнішніх і внутрішніх факторів на оборотність.

Зовнішні фактори оборотності - це ті, які підприємство може врахувати, проаналізувати, та на основі аналізу розробити певні рекомендації з функціонування, хоча безпосереднього впливу на них підприємство не має. До таких факторів належать: стан економіки, рівень оподаткування, коливання кон'юнктури ринку, політика держави, галузь діяльності підприємства, темпи інфляції, рівень ставок банківського кредитування.

До внутрішніх факторів, треба віднести ті, які підприємство може змінити, а якщо вони зменшують ефективність функціонування, то і знешкодити їх.

Такими факторами є: термін виробництва продукції, масштаб діяльності підприємства, термін оборотності оборотних коштів, розрахунки з постачальниками сировини і покупцями.

Таким чином, аналіз факторів оборотності дає змогу покращити систему управління оборотними коштами.

Варто пам'ятати, що ефективність формування та використання оборотних коштів зумовлена певними особливостями управління їх основними структурними елементами: запасами, дебіторською заборгованістю та грошовими коштами [4].

Основними методами контролю запасів є такі:

- нормування, що включає в себе аналітичний, коефіцієнтний і прямий методи розрахунку оптимального рівня запасів;
- контроль запасів, що передбачає використання методів ABC і XYZ та методу економічно обґрунтованих потреб.

Розглянемо ці методи докладніше. Визначення величини оборотних коштів за аналітичним методом передбачає ґрунтовний аналіз фактичних запасів, коригування їх величини та вилучення надлишків, якщо вони є на підприємстві.

Коефіцієнтний метод полягає у визначенні чинності нормативів власних оборотних коштів на початку розрахункового періоду, з урахуванням показників виробництва цього періоду.

Метод прямого розрахунку дозволяє визначити фактичну потребу підприємства в запасах на встановлений період.

Метод економічно обґрунтованих потреб оснований на мінімізації сукупних операційних витрат зі закупівлі та збереження запасів на підприємстві. Він дає можливість розрахувати витрати по зберіганню

запасів, розміщення замовлень та витрати зі збереження запасів на складах.

Метод ABC є найбільш простим способом управління запасами і передбачає їх розподіл на три категорії: А – найважливіші, які включають 20 % — запасів; 80 % — продажу, В – важливі, що діляться на 30 % — запасів; 15 % — продажу, С — менш важливі, до яких відносять 50 % — запасів; 5 % — продажу. Особливістю цього методу є те, що порівняно мала група запасів може мати найбільшу вартість.

Метод XYZ полягає у поділі запасів залежно від попиту і точності прогнозування величини споживання товарів. Цей метод оснований на розподілі ресурсів підприємства на категорії:

1) X – для ресурсів характерна стабільна величина споживання і висока точність прогнозу. Значення коефіцієнта варіації знаходиться в інтервалі від 0 до 10%.

2) Y – ресурси характеризуються визначеною величиною споживання відповідно до чинників, які на них впливають, наприклад, сезонні коливання, акції, надлишок товарів чи дефіцит, і середніми можливостями їх прогнозування. Значення коефіцієнта варіації – від 10 до 25%.

3) Z – характеризується малим рівнем споживання товарів і невисокою точністю прогнозування. Значення коефіцієнта варіації – понад 25%

Особливістю методу XYZ є визначення коефіцієнта варіації попиту, який дозволяє визначити ступінь однорідності сукупності і подібності в ній окремих значень.

Проте, слід погодитись з думкою Стерлігової А.М., яка вважає, що найбільш ефективним було б використання обох методів разом, тобто об'єднання результатів обох методів у ABC-XYZ матрицю, оскільки в результаті зіставлення їх результатів можна отримати цінні інструменти планування та контролю для системи постачання в цілому та управління запасами зокрема [5].

Для забезпечення постійної наявності оборотних коштів і плато спроможності підприємства дуже важливе значення має не лише їх обсяг, але й ефективність управління дебіторською заборгованістю. А остання у свою чергу, залежить від способів управління дебіторською заборгованістю. На наш погляд, підприємству слід дотримуватись таких трьох способів управління дебіторською заборгованістю:

1) створення клірингових центрів, які здійснювали б клірингові

операції, що включають в себе збір та аналіз інформації щодо результатів торгівлі, на основі яких будуть здійснюватись фінансові операції, які забезпечують виконання зобов'язань за укладеними угодами;

2) продаж заборгованості, що може бути здійснено через факторинг, сутність якого полягає у купівлі факторинговою компанією грошових вимог постачальника до покупців за визначену винагороду;

3) застава.

Якщо підприємство буде дотримуватись вище зазначених способів управління дебіторською заборгованістю, то матиме можливість зменшити відтік оборотних коштів та зменшити ризики виникнення сумнівної та безнадійної дебіторської заборгованості [6].

Звичайно, що це не значить, що не треба використовувати також й інші не менш важливі методи управління грошовими коштами, зокрема такі:

- планування грошових потоків, що включає в себе облік руху грошових коштів, аналіз потоків грошових коштів за попередні періоди та складання бюджету грошових коштів;

- оптимізація на основі моделей Міллера-Орра та Баумоля.

Так, модель Баумоля дозволяє виділити чинники для визначення оптимального залишку грошових коштів, а саме: середній залишок, загальну суму нових надходжень грошових коштів та максимальний залишок. Але модель Міллера-Орра, яка враховує невизначеність вхідних і вихідних потоків є досконалішою за модель Баумоля [1]. Зокрема, до переваг моделі Міллера-Орра належить те, що на відміну від моделі Баумоля, яка використовує стохастичний процес Бернуллі, коли надходження і використання коштів від періоду до періоду відбувається через стихійні і випадкові події, враховуючи цим щоденні надходження і витрати підприємства, модель Міллера-Орра не враховує щоденні коливання грошових потоків, а працює виходячи з їх максимального рівня, поступово витрачаючи та не поповнюючи грошові кошти протягом роботи до того часу, поки вони не вичерпаються і настане небезпека погіршення фінансового стану, яка, як наслідок, призводить до продажу цінних паперів для забезпечення подальшого функціонування підприємства.

Отже, як нестача грошових коштів, так і їх надлишок чинять значний вплив на роботу підприємства, спричиняючи збої в виробництві чи

постачанні сировини, чим зменшують очікуваний прибуток. Саме тому дуже важливим є прискорення залучення грошових оборотних коштів як із внутрішніх, так і з зовнішніх джерел, чого можна досягти, здійснивши такі кроки:

- 1) формування знижок на великі партії продукції, що купується за готівку,
- 2) всебічне рекламування продукції,
- 3) участь у виставках та ярмарках,
- 4) пошук нових ринків збуту продукції,
- 5) забезпечення часткової чи повної попередньої оплати за вироблену продукцію,

б) залучення короткострокового, бюджетного чи податкового кредиту.

Тож, унаслідок прискорення оборотності фінансових (грошових) коштів зменшиться потреба в них, що дозволить підприємству вивільнити частину цих коштів з обороту та використати для збільшення виробництва, інвестування в інші види діяльності чи створення дочірніх підприємств.

Висновки. Сформована система управління оборотними коштами дозволить здійснювати ефективний аналіз та визначати оптимальний обсяг і структуру оборотних коштів. На основі визначення показників ефективності використання оборотних коштів розрахувати резерви їх зростання та норматив, який забезпечить ефективне функціонування підприємства за мінімального обсягу оборотних коштів. Аналіз зовнішніх і внутрішніх факторів оборотності, полегшить формування оптимальної системи управління оборотними коштами. Управління запасами оборотними коштами слід здійснювати на основі методів ABC і XYZ, управління дебіторською заборгованістю та управління грошовими коштами.

Значну увагу варто приділяти прискоренню оборотності оборотних активів, яке можливе за рахунок різного роду заохочень для клієнта купувати продукцію та залучення на підприємство комерційного кредиту.

Отже, врахування особливостей управління оборотними коштами на підприємстві сприятиме підвищенню ефективності його функціонування, збільшенню рівня ліквідності, платоспроможності та фінансової стійкості.

СПИСОК ВИКОРИСТАННИХ ДЖЕРЕЛ

1. Славюк Р.А. Фінанси підприємств: підруч. / Р.А. Славюк: [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://libfree.com/183805877_finansifinansoviy_analiz_oborotnosti_aktiviv_pidpriyemstva.html
2. Ящук Д.Л. Дослідження методології управління оборотними активами підприємства в умовах кризи / Д.Л. Ящук // Вісник економіки транспорту і промисловості: [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Vetp/2010_32/10ydlsof.pdf
3. Борзенко В.І. Моделювання процесів управління оборотним капіталом підприємства / В.І. Борзенко, Т.В. П'ятак, О.О. Дем'яніна // Вісник національного технічного університету «ХП»: [Електронний ресурс] – Режим доступу до журн.: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/vcp/TPtEV/2011_25/statiya/Borzenko.pdf
4. Петрунь Н.В. Особливості управління оборотними активами сільськогосподарських підприємств / Н.В. Петрунь // Аграрний вісник Причорномор'я: [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/avpch/En/2009_49/Petrunya%20N.V..pdf
5. Стерлигова А.Н. Управление запасами широкой номенклатуры: с чего начать? / А.Н. Стерлигова //: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrlogist.com/article/upravlenie-zapasami/456>
6. Пересунько З.М. Управління дебіторською заборгованістю на підприємстві: завдання, мета і методи / З.М. Пересунько, Д.І Щербо //: [Електронний ресурс] – Режим доступу до журн.: http://www.rusnauka.com/2_ANR_2010/Economics/7_57082.doc.htm
7. Матукова Г.І. Управління оборотним капіталом підприємства в умовах кризи / Г.І. Матукова, Д.В. Костюченко //: [Електронний ресурс] – Режим доступу до журн.: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Ekonk/2010_30/047_matukova.pdf
8. Бланк І.О. Управління фінансами підприємств: : підруч. / І.О. Бланк, Г.В. Ситник. - К.: - Видавництво КНЕУ, 2006. – 780 с.
9. Ковалев В.В. Финансовый анализ: Управление капиталом. Выбор инвестиций. Анализ отчетности./ В.В. Ковалев - 2-е изд., переработаное и дополненное. М.: Финансы и статистика, 1998 – 512с.
10. Онисько С.М. Фінанси підприємств: підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / С.М. Онисько, П.М. Марич. - Львів «Магнолія Плюс», 2004
11. Савицька Г.В. Аналіз господарської діяльності підприємства: [навч. посіб.] / Г.В. Савицька - ООО «Нове знання», 2001. - 360с.